

El jaciment arqueològic de can Solà del Racó

M. Eulàlia Barrasetas
M. Gemma Garcia

Arqueociència

El jaciment de can Solà del Racó està situat a 400 m al sud del mas d'on pren el nom, en el camí que va de Matadepera a can Torres, passant per la font de la Tartana. El jaciment ha estat dividit en tres sectors, que corresponen a les tres terrasses actuals en què es localitzen les restes.

La cronologia inicial del jaciment és incerta, i encara que tenim documentada en superfície alguns fragments de ceràmica ibèrica, no tenim constància de cap estructura d'aquest període.

Les restes estructurals més antigues corresponen a una vil·la romana encara per excavar. La planta de la vil·la fou posada al descobert en una intervenció de delimitació de l'àrea arqueològica. A manca de l'excavació intensiva, que ens permeti datar amb precisió el moment final, situem l'abandonament entorn al segle v.

Hi ha una ocupació, clarament posterior estratigràficament, que documentem a les sitges que trenquen les estructures de la vil·la. Aquestes sitges, les relacionem amb les altres que han estat excavades en els sectors I i III.

Relacionada amb l'ús de la vil·la hem localitzat una necròpoli amb vint tombes de tipologia diversa (en àmfora, en coberta a doble vessant, en caixa i en fossa simple).

A uns 20 m al sud-oest d'aquesta necròpoli en trobem una altra, aquesta de cronologia altmedieval. Les seixanta tombes, totes de la mateixa tipologia, presenten una orientació est-oest i una organització de la qual està mancada l'anterior.

Ens tobem davant d'un jaciment important per la seva continuïtat en el temps; des de la vil·la romana, associada a la necròpoli, les posteriors ocupacions endinsant-se en l'edat mitjana, fins a la relació que pugui haver amb el proper mas de can Solà, el qual ja tenim documentat el 1321.

La situació de la vil·la, en les darreres planes, al peu del massís de Sant Llorenç, ens indica l'estreta relació amb la muntanya i l'explotació no tan sols dels conreus, sinó també dels recursos que el massís pot oferir.

Localització del jaciment

El jaciment de can Solà del Racó està situat dins el terme municipal de Matadepera, a uns 400 metres al sud-est del mas del qual pren el nom.

La zona presenta una orografia relativament tancada, formada per una petita vall escanyada al nord; el conreu s'ha desenvolupat aprofitant les planes i terraplenant en feixes.

El massís de Sant Llorenç del Munt s'alça darrere seu, essent alhora una barrera i un punt de referència, i aporta a l'economia de la terra la possibilitat de l'explotació forestal.

D'altra part, resta propera a dos nuclis importants del món romà: Ègara i Arraona (el recorregut a peu per la riera de les Arenes fins a arribar a Terrassa és d'uns 30 minuts), i, a través de Sant Llorenç, s'accedeix a la plana del Bages.

L'enclau del jaciment permet aprofitar les darreres planes, en un indret on l'aigua és abundant; la font de la Tartana es troba a uns 500 m i tenim coneixement de l'existència, fins fa pocs anys, d'un petit estany o embassament d'aigua a les proximitats.

Entorn arqueològic

L'ocupació humana en els entorns de Sant Llorenç, la tenim testimoniada des del paleolític; unes troballes casuais i aïllades a les terrasses de la riera de les Arenes al seu pas per Matadepera són els únics vestigis de l'activitat humana d'aquest període.

L'ocupació neolítica està documentada en les coves del massís, la cova del Frare, la cova Simanya, la cova de les Ànimes... que aporten materials d'aquesta època. D'aquestes coves, l'única estudiada a fons, la cova del Frare (Martín, 1985, pàg. 91-102), presenta una seqüència estratigràfica des del neolític antic fins al bronze final.

Al cim del massís fragments de ceràmica ibèrica i alguna troballa romana sense vinculació estructural són els testimonis d'aquestes èpoques.

El món romà suposarà, d'una banda, la creació de nuclis amb un urbanisme desenvolupat que aglutinen part dels habitants dels antics poblats i que desplaça un important contingent de població vers la plana, i d'altra banda el camp s'estructura a partir de les viles, com la de can Solà.

A Sant Llorenç tenim documentades diverses necròpolis de l'alta edat mitjana: la Porquerissa, can Robert, coll d'Eres, els Òbits... que evidencien l'ocupació de la muntanya.

Poques troballes arqueològiques o escrites fan referència al període musulmà; no és sinó a partir del segle x que la documentació comença a aportar informació escrita; tenim referència de la venda per part de Borrell II de les capelles preexistents al cim de la Mola al monestir de Sant Cugat. El 1013 Ramon Borrell i Ermessenda tornen a comprar la muntanya i ràpidament el monestir de Sant Llorenç estent els seus dominis a Matadepera, Mura i Castellar.

El jaciment de can Solà del Racó

El jaciment ha estat dividit en tres sectors, que corresponen a les tres terrasses actuals, fruit de l'obertura de diversos vials, en les quals es localitzen les restes arqueològiques

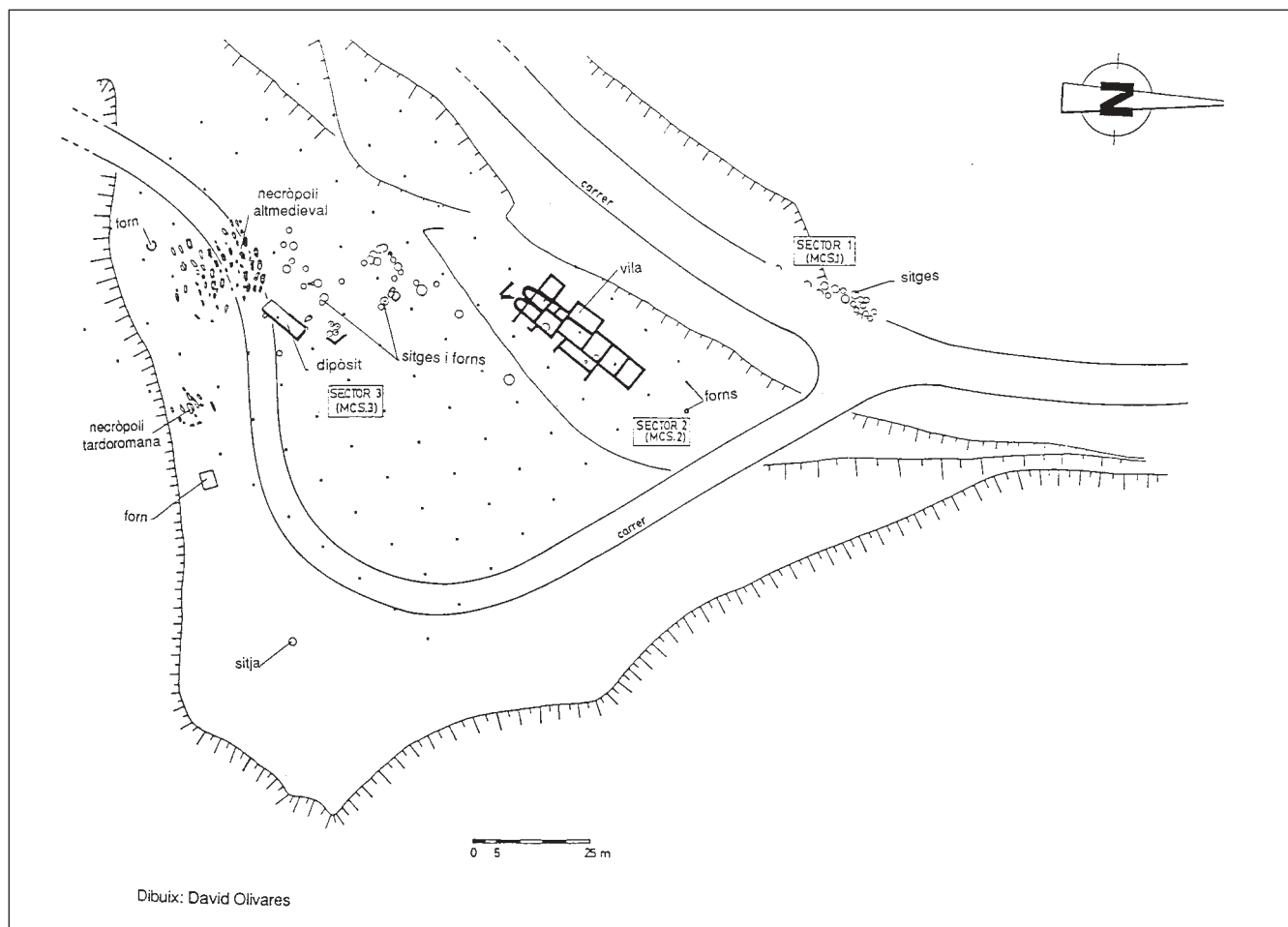

Figura 1. Planta general del jaciment de can Solà del Racó.

(fig. 1). L'orografia prèvia a aquest urbanisme recent tenia una clara unitat malgrat el desnivell existent entre els sectors I i II, que també trobem, menys pronunciat, entre el II i el III.

Si bé Núria Juan-Muns i Xavier Font documentaren en superfície fragments de ceràmica ibèrica, la primera constància de l'ocupació humana en aquest indret la trobem centrada en època romana.

Les restes estructurals més antigues corresponen a una vil·la de caràcter rural, encara per excavar. La planta de la vil·la fou posada al descobert en una intervenció de delimitació de l'àrea arqueològica. A manca de l'excavació intensiva, que ens permeti datar-la amb precisió, situem l'abandonament entorn el segle v.

Aquest edifici, trobat a nivell de fonamentació i paviments, i que ocupa una extensió de 530 m², té una sèrie d'àmbits d'estructura regular connectats entre si. Els àmbits de la part est han estat malmesos per l'erosió i la seva delimitació no ha quedat definida del tot en aquesta excavació, ja que, en extreure el superficial, l'acumulació de pedres no permetia diferenciar amb claredat la possible pertinença als murs, al farciment de les sitges o a un possible enderroc generalitzat en aquesta zona.

L'orientació de l'edificació sembla ser de nord-sud. Té unes estances centrals a les quals se n'adossen d'altres de laterals que guarden una certa simetria.

La major part dels murs són realitzats amb pedra i morter de calç. Els paviments, molt malmesos, són bàsicament

realitzats en *opus signinum*, o bé amb argamassa composta de grava i morter de calç.

Passem a fer una descripció detallada dels diferents àmbits.

Àmbit I: Àmbit quadrangular de 3,90 × 3,40 metres. A mitja llargada del mur de separació amb l'àmbit II, detectem rajols col·locats amb inclinació que corresponen a una possible volta d'obra, freqüent en l'entrada d'un hipocaust. Corrobora la hipòtesi de l'existència d'un hipocaust l'estrat de cendres que fins i tot depassa els límits de l'àmbit en els llocs que els murs estan més degradats.

Àmbit II: L'estructura de l'àmbit és allargada, amb una divisió interna que tanca l'àmbit al nord amb una corbatura en forma de semicercle. En aquest espai semicircular la pavimentació ha estat més ben conservada; observem un *opus signinum* que també detectem, més malmès, en altres indrets de l'estança. En l'espai no ocupat pel paviment de *signinum* apareix un estrat cendrós i restes d'altres paviments: un de morter de calç i sorra d'uns 7 centímetres de gruix, molt dur i compacte, i restes de terra rogenca semicuita. Entre l'estrat cendrós trobem rajols quadrats que inteprem com a part de les pilastres del *suspensoria*. Possiblement en un primer moment tota l'estança estaria pavimentada amb un sòl d'*opus signinum* que, en malmetre's, fou arranjat amb altres tipus de pavimentació. Cal suposar que aquestes remodelacions de la pavimentació són posteriors a l'amortització de l'hipocaust inferior, quan la sedimentació té el nivell i la compactació per suportar un nou paviment.

Àmbit III: Com en el cas anterior, té una estructura complexa conformada per dos cossos, un de rectangular i un capçal semicircular. El mur que comunica l'àmbit II i l'àmbit III presenta, a la zona central de la part superior, les restes d'un paviment d'*opus signinum*, cosa que indica el nivell màxim assolit per aquest mur, si més no en el tram central. En aquest àmbit no localitzarem restes de pavimentació en la cota assolida en la campanya efectuada. El farciment interior de l'estança és més argilós que el de l'àmbit II, però també conté gran quantitat de cendres.

Àmbits V i VI: Són dos petits àmbits al nord de l'àmbit II. Els murs que els delimiten, els hem trobat en un estat de conservació precari; podem observar bé la traça, però només en resta, en alguns casos, l'empremta.

Àmbit VII: Situat a l'est dels àmbits V i VI i al nord de l'àmbit III. Té una forma quadrangular de 4 × 4 metres. Trobem centrat, en l'espai que limita l'àmbit, les traces d'una comunicació amb l'àmbit III, definida per les restes d'un paviment i d'una polleguera de pedra.

Al centre de l'àmbit trobem la part baixa d'una columna que estava falcada per un cercle de pedres formant una anella. Coincidint amb la cota superior de la columna hi ha les restes d'un paviment de terra batuda de color molt vermellós i consistència dura, que trobem generalitzat a tot l'àmbit. Aquest paviment correspondria a una remodelació de l'estança, ja que tenim constància d'un paviment, d'*opus signinum*, 20 centímetres per sota.

En una darrera fase l'estança és veïe afectada per la realització d'una sitja.

Àmbit IX: Estança rectangular de 3,20 × 6,30 metres. Està situada a l'oest del jaciment, a la zona central de l'edifici. L'angle sud-oest presenta un alt grau de degradació, i el mur arriba a perdre's en alguns trams i en d'altres resta poc més que alguna pedra i traces de morter de calç. A l'interior de l'estança trobem disposats diversos rajols que podrien pertànyer a les restes d'un paviment. On no detectem els rajols sembla aparèixer el subsòl natural.

Àmbit X: Estança rectangular de 3,50 × 6,40 metres; hi ha indicis, però, d'altres compartimentacions en aquest espai. Està situada al centre de l'edifici. En el seu interior localitzarem sota el superficial un estrat de terra i runa sota el qual trobarem un paviment rudimentari de grava i calç.

Àmbits IV, VIII, XI i XII: A la part est del cos constructiu central trobem una sèrie d'àmbits molt malmesos per l'erosió del terreny, just a l'inici del pendent vers el sector III. La terrassa actual amplia el marge i atura la degradació. Tan sols n'apuntem l'existència, que només podran ser delimitats en una excavació exhaustiva del jaciment.

Àmbit IV: Com tots els àmbits localitzats a l'est de la construcció, l'hem trobat molt degradat pel pendent natural. Internament té una petita divisió. No hem pogut delimitar el mur de tancament del cantó est.

L'àmbit VIII es troba a l'est del VII. Queda separat de l'àmbit IV per un mur, però no ha estat localitzada cap separació entre els àmbits VIII i XI. És la distribució de l'espai el que ho fa pensar.

L'àmbit XII és un gran espai. No descartem que després d'una excavació en profunditat s'hi pugui determinar més d'una estança.

En aquest sector hi ha un gran enderroc, dintre del qual hem pogut entreveure diversos murs, el traçat dels quals caldrà confirmar en una propera excavació. Destaca, d'aquest àmbit, la presència d'unes grans lloses, l'existència de

les quals ens fa pensar que es tracta d'enterraments posteriors a l'ús de la villa.

Àmbit XIII: Estança quadrangular, lleugerament desviada, de 3,95 × 4,60 metres. L'habitació presenta un paviment d'*opus signinum* força ben conservat. Aquest estat de conservació contrasta amb els murs que el delimiten, els quals trobem molt malmesos. El paviment mostra un retall circular, possiblement d'una sitja medieval.

Àmbit XIV: Estança quadrangular. Presenta una pavimentació d'*opus signinum* molt malmès i només en un petit fragment conserva tot el seu gruix, acabat inclòs. En els llocs on el paviment està trencat, apareix un estrat cendrós que ens fa pensar que es pot tractar d'una habitació escalada amb sistema d'hipocaust.

Àmbit XV: És un espai només delimitat per tres murs; manca el mur nord. Sembla tancar l'edificació per la part nord.

La planta de la villa (fig. 2) està molt ben conservada. Seguint la classificació que fa *El món rural d'època romana a Catalunya. L'exemple del nord-est* (Casas, 1995, pàg. 43-58), la villa de can Solà s'aproximaria al model de villa allargada; la difusió d'aquest tipus de villa, el llibre esmentat, la centra en algunes zones de França i de l'Europa central, mentre que, per la zona compresa en l'estudi, no n'hi ha cap de clarament inclosa en aquest grup, si bé citen dos jaciments de cronologia republicana (can Martí, Samalús, Vallès Oriental; i els Tolegassos, Viladamat, Alt Empordà) com a possibles mostres d'aquesta planta.

És interessant de remarcar l'ús termal dels àmbits I, II i III, dels quals trobem paral·lels a la villa romana de Cal·lípolis (Macías, 1996) al terme municipal de Vila-seca, amb una datació que es pot situar àmpliament entre els segles iv i v, amb abandó al segle vi. Un altre paral·lel, més allunyat geogràficament, el trobem a la villa romana de la Foz de Lumbier, al terme municipal de Liédana, a la província de Navarra, amb una cronologia del segle iv al segle v (Gorges, 1979, làm. L).

Sovint s'ha comparat el funcionament d'una villa romana amb el d'un mas, tant pel tipus d'explotació dels recursos circumdants, com per la ubicació i la plasmació arquitectònica de les necessitats d'ús (habitatge, estables, magatzem...), en un ideal d'autoabastiment que els porta a l'extrem de proveir-se ells mateixos de la terrissa que feien servir per a usos comuns i, fins i tot, en algun cas, per al comerç de l'excedent agrícola. En l'àrea del jaciment de can Solà han estat localitzats fins a sis forns, algun dels quals relacionat amb la producció de ceràmica, i d'altres, amb activitats no determinades que poden abastar aspectes diversos de les necessitats d'una villa.

L'exemple, el tenim en un forn de petites dimensions desvinculat estratigràficament de l'edificació. Té planta rodona, d'aproximadament 1 metre de diàmetre. L'hem localitzat a nivell de graella, realitzada amb fang i cuita per la mateixa acció del foc. El seu interior està semibuit, ja que hem pogut introduir la mira fins a una fondària d'uns 40 cm. A la part oest del forn trobarem un estrat cendrós, cosa que ens fa pensar que és en aquesta banda on es pot localitzar l'entrada a la cambra de combustió. És un forn fet pròpiament amb argila, amb dues anelles de forats, l'interna composta per quatre i l'externa per vuit. Són forats de mesures considerables, com també ho és la potència de la graella. És de característiques similars al localitzat durant l'excavació de la plaça d'Alfons XII (Barra-se-

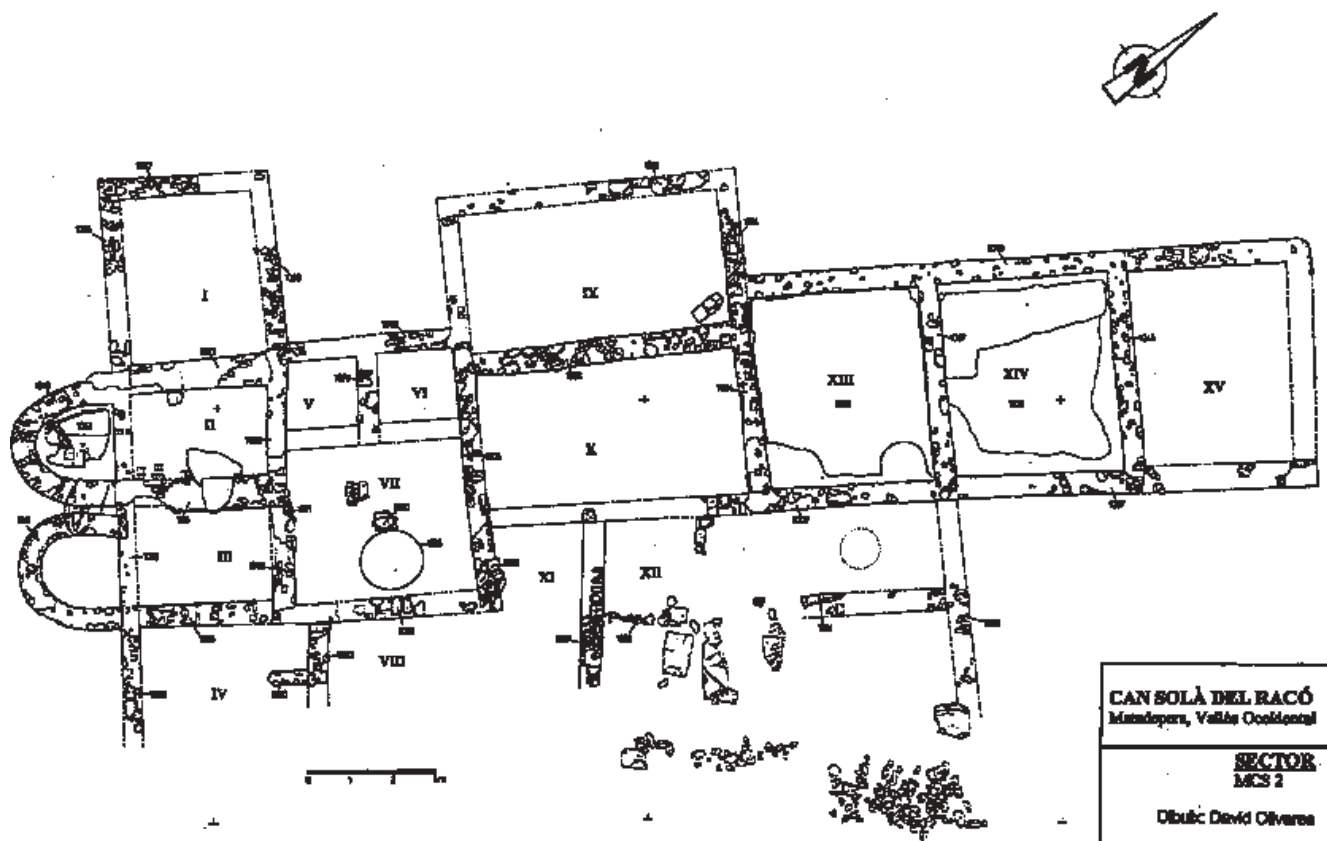

Figura 2. Planta de la vil·la.

tas, 1988, pàg. 24 i 29-44), a Tortosa, que fou considerat destinat a la cocció d'*imbrex*, en cronologia poc precisa però associat amb restes de cronologia tardoromana (segles iv-vi). Hi ha evidències, per la presència de la característica terra envermellida, de l'existència d'un altre forn per les proximitats d'aquest, a uns 4 metres al sud-oest, però no n'hem pogut veure l'estructura.

En el sector III foren localitzats quatre forns més. Dos els trobem a la zona de les sitges i són de reduïdes dimensions (un de planta arrodonida, lleugerament abombada, i l'altre de planta allargada). L'evidència d'un d'aquests ens demostra un funcionament, si més no puntual, amb l'amortització d'una sitja; per tant, cal considerar-lo posterior a l'ús de la vil·la, simultània cronològicament a les sitges o si més no poc posterior. Els altres dos, els trobem en el context de les necròpolis.

Relacionada amb el moment d'ús de la vil·la hem localitzat una necròpoli amb 20 tombes de tipologia diversa (en àmfora, en coberta a doble vessant, en caixa i en fossa simple). La proximitat del torrent de Can Solà, algunes de les sepultures foren trobades ben arran del pendent, ens fa suposar que l'erosió pròpia del talús n'hagi pogut malmetre alguna fins a fer-la desaparèixer.

No identifiquem una organització evident en la distribució; constatem una superposició de tombes, la presència, en alguna sepultura, de més d'un individu, i la manca d'una orientació unitària del conjunt. Aquests aspectes semblen indicar l'absència d'una senyalització externa de les sepultures i el pas d'un cert temps entre l'obertura de les diverses tombes; però, alhora, la seva agrupació implica la clara voluntat de tenir un espai dedicat a cementiri.

Hi ha una ocupació, clarament posterior estratigràficament, que documentem en les sitges que trenquen les estruc-

tures de la vil·la. Aquestes sitges, les relacionem amb les altres que han estat excavades en els sectors I i III. En documentem un mínim de 50, i són un exponent de la continuïtat de l'explotació agrària. Desconeixem les estructures arquitectòniques relacionades amb aquestes sitges, si bé uns murs de pedra seca localitzats al sud de la vil·la podrien ser contemporanis a aquesta ocupació. De tota manera, aquests murs no resulten un testimoni suficient per pensar en un hàbitat tan ben estructurat com la vil·la, on, malgrat no tenir constància de luxe, sí que es disposava d'unes certes comoditats.

A uns 20 metres al sud-oest de la necròpoli anterior, en trobem una altra, aquesta de cronologia altmedieval. Les 60 tombes, totes de la mateixa tipologia (en fossa retallada a l'argila i coberta de lloses), presenten una orientació est-oest i una organització de què està mancada l'anterior. No ha donat cap mena de resta material, ni com a aixovar ni com a elements residuals, que aporti cronologia. Els paral·lels de necròpolis com la de les Goges (Agustí, 1995, pàg. 109-123) ens situen entre final del segle vi-inici del vii i principi del segle ix. Reforça aquesta cronologia l'enterrament conjunt d'infants i adults; ja que, segons el doctor Riu, a partir del segle ix es generalitzen els enterraments diferenciats i se separen els infants fins a 8 anys dels adults. Destaca l'elevat índex de mortalitat infantil i l'escàs nombre d'individus que superen els 45 anys.

Ens trobem davant d'un jaciment important per la seva continuïtat en el temps; des de la vil·la romana, associada a la necròpoli i les posteriors ocupacions, endinsant-se en l'edat mitjana, fins a la relació que pugui haver amb el proper mas de can Solà, el qual ja tenim documentat el 1321.¹

1. Document que esmenta la donació del mas de can Solà del Racó, segons Balbè i Boada, M., *Masos i pairalies de Matadepera*.

La situació de la villa, en les darreres planes, al peu del massís de Sant Llorenç, ens indica l'estreta relació amb la muntanya i l'explotació no tan sols dels conreus, sinó també dels recursos que el massís pot oferir.

Bibliografia

Agustí, B.; Burch, J.; Merino, J. (1995): *La necròpoli de les Goges. El món sepulcral en el període alt-medieval al nord-est peninsular. Excavacions d'urgència a Sant Julià de Ramis, anys 1991-1993*. Girona: Centre d'Investigacions Arqueològiques. Sèrie monogràfica núm. 16.

Barrasetas, M. Eulàlia (1988): *Informe-memòria de la tercera campanya d'excavacions arqueològiques a la plaça d'Alfons XII (Tortosa) (28 de gener-8 de juny de 1988)*. Inèdit.

Casas, Josep; Castanyer, Pere; Nolla, Josep M.; Tremoleda, Joaquim (1995): *El món rural d'època romana a Catalunya. L'exemple del nord-est*. Girona: Centre d'Investigacions Arqueològiques. Sèrie monogràfica núm. 15.

Gorges, J.G. (1979): *Les villes hispano-romaines*. París: Publications du Centre Pierre Paris.

Macías, Josep M.; Tuset, Francesc (1996): «Excavacions arqueològiques a la villa romana de Cal·lípolis (Vilaseca, Tarragonès)», dins *Tribuna d'Arqueologia* 1995-1996; pàg. 113-121.

Martín, A.; Biosca, A.; Albareda, M.J. (1985): «Excavacions a cova del Frare (Matadepera - Vallès Occidental). Dinàmica ecològica, seqüència cultural i cronologia absoluta», dins *Tribuna d'Arqueologia* 1983-1984; pàg. 91-102.